

# **СТАНОВИЩЕ**

**от проф. д.п.н. Добринка Тодорина, член на научно жури  
в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“  
от гл. ас. д-р Мирела Кючукова по Професионалното направление**

## **1.2. Педагогика (Философия на образованието),**

**обявен от Факултета по педагогика, катедра Социална педагогика в ДВ**

### **А. Обобщени данни за научната продукция и дейността на кандидата:**

Гл. ас. д-р Мирела Кючукова е представила списък с публикациите си за реализираната научноизследователска и педагогическа дейност, както следва: 1 самостоятелна монография; в проект още 1 монография, която предстои да бъде рецензирана и е представена в допълнение; 1 учебник в училищната мрежа -- в съавторство; 1 публикация към статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация; 17 статии и доклади, публикувани в не реферирани списания с научно рецензиране или публикувани в рецензирани колективни томове, от които 10 самостоятелни. От всички статии, 6 са на английски език и са поместени в престижни издания. В автобиографията на Кючукова са представени допълнително още 18 участия в конференции с публикувани резюмета. Посочено е и 1 участие в национална научна конференция. Публикациите са представени коректно и точно. В съответствие са с минималните национални изисквания за явяване на конкурс за академичната длъжност „доцент“.

Кандидатът за доцент има участия в 2 научни проекта: 1. Член на екипа на проект „Изследване на възможности за изграждане на методически инструментариум за приложение на съвременни образователни и информационни технологии в преподаването“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“; 2. Член на екип на COST, CA23120 - Religious Identity, Bullying and Wellbeing at School: A Transnational Collaboration (ORBIT). В момента продължава участие в още 3 проекта, включително международни. Представени са 13 публикации на автори, цитирали д-р Мирела Кючукова. Тя е член на Съюза на учените – клон Благоевград. Притежава сертификат Certificate of Reviewer. Председател е на Сдружение за благотворителни и образователни инициативи.

Мирела Кючукова има завършени няколко образователни бакалавърски и магистърски програми в СУ „Кл. Охридски“ и ЮЗУ „Неофит Рилски“. Магистърската ѝ степен в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, във Факултета по педагогика, Катедра „Социална педагогика“ е в Направление 1.2. Педагогика (Философия на образованието).

Гл. ас. д-р Мирела Кючукова води следните лекционни курсове: Интеркултурно взаимодействие и религии, Педагогическо взаимодействие в мултикултурна среда, Андрагогика и упражнения по Философия на образованието, Методи и методология на педагогическите изследвания, Философия на интеркултурното образование, Ювенология, Социално-педагогическа превенция на зависимо поведение. В нейните курсове и упражнения се поставя акцент на философските възгледи и аспекти в разработките на видни автори у нас и в чужбина.

Прави добро впечатление участието на Кючукова в ползотворна за ЮЗУ, благоевградската общественост и в национален мащаб социално-педагогическа и научна дейност: Учител по

религия; Ръководител Православен информационен център; Специалист към Превантивно-информационен център при Общински съвет по наркотични вещества в Благоевград; Ръководител сектор „Храни“ (заместник-управител, Кауфланд България); Регионален мениджър за Югозападна България; Химик в Българска академия на науките по „Изолиране и анализ на биологично активни вещества от лечебни растения“.

Със своите богати социални дейности, включително за организиране на безплатното изхранване на над 200 бедни хора в града, тя беше заслужено удостоена с титлата „Жена на годината“ в Благоевград, което е гордост за Югозападния университет и Факултета по педагогика. Получава и други заслужени награди.

Доктор Кючукова има много добри езикови, комуникационни, организационни и управленски, професионални и дигитални умения. Владее добре английски и руски езици, с които си служи успешно при анализиране на литературни източници и контактите с колеги от други страни.

Дисертационният труд на гл. ас. д-р Мирела Кючукова е на тема “Православният дискурс в учебното съдържание по религия в началното училище – мирогледни проекции“, който е разработен в област на висше образование Педагогически науки, по Професионално направление 1.2. Педагогика (Философия на образованието). Научен ръководител е доц. д-р Веска Гювийска.

Кючукова е ръководител на 6 дипломанти, включително и от чужбина, има 7 написани рецензии на дипломни работи.

## **Б. Оценка на научните и на практическите резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция**

Научните приноси в публикациите, представени за участие в настоящия конкурс имат теоретичен и практико-приложен характер. Те съответстват по проблематика на обявения конкурс по посоченото професионално направление и докторска програма. Общото между приносите е осъществената връзка и приемственост между старо и ново познание, между теоретични анализи и практически решения, наличието на актуалност на идеите, тяхната коректна интерпретация във философски план и съвременна приложимост. Това се постига благодарение на отличната теоретическа подготовка на авторката и богатия ѝ практически опит. Налице е проучването на нови подходи, теории, методики, принципи, методи и форми на образователна дейност у нас и в чужбина, извеждането на доказателствен материал, на основата на компетентно приложение на подходящи методи на изследване, статистическа обработка на данните, богат количествен и качествен анализ на получените резултати при доказването на представените хипотези, цели и задачи на изследване.

На основата на анализирания творческа продукция на гл. ас. д-р Мирела Кючукова могат да бъдат очертани важни **теоретични и практико-приложни приноси**. Авторката се е постарала да обособи достоверно най-важните според нея приносни моменти, които приемам. Според мен е подходящо конструирането им в три основни групи и съответни подгрупи, във връзка с трите основни изследвани научни области от авторката: Философия на образованието; Андрагогика; Религиозно образование. Помежду им е постигната взаимовръзка, взаимно проникване и взаимозависимост, съобразно тяхната предпоставеност, но все пак ще се опитам да ги представя диференцирано и по-детайлно.

Според мен **основните приноси** в рамките на изследователската и творческа продукция на гл. ас. д-р Мирела Кючукова се отнасят до:

## **I. Обогаляване на теоретичните основи на Философия на образованието:**

1. Прилагане на философски подход при изследването на социалните, педагогическите и психологическите проблеми и явления в рамките на образованието, андрагогията и религиозното обучение и възпитание.
2. Изясняване на понятието „мироглед“ като философска категория; маркирана е теоретичната рамка за разбиране на понятието „мироглед“ като актуален постмодерен термин; проучване на съвременните теории за ролята на мирогледа; разграничаване на различните видове мироглед и техните проекции в образованието; философско и мирогледно мислене на учениците; точно и ясно представяне на структурата на мирогледа, който включва познавателни, емоционални и волеви компоненти.
3. Определяне на паралелното съществуване на елементи от трите различни епохи: предмодерна, модерна и постмодерна – подчертава се, че всяка от тях е носител на различна ценностна система и светоглед.
4. Представяне на кореспондирането помежду на мирогледните представи в рамките на философски, научен и житейски мироглед.
5. Изясняване ролята на сугестологията, сугестопедията и релаксопедията в образователния процес чрез дизайна на обучението, с акцент върху ролята на емоциите и позитивния опит на обучаваните чрез проучване постановките на Георги Лозанов и Израел Шварц.
6. Представя се ролята на личността за националното самосъзнание и образование чрез анализиране идеите на Паисий Хилендарски; описан е моделът на Неофит Рилски за социално възпитание в новобългарското училище, основан на православното християнство, който е съобразен с тогавашните съвременни тенденции; прилага го за нуждите на българския народ в променящата се културно-историческа и икономическа среда; представят се и важни изисквания при провеждането на процеса на обучението; поставя се акцент върху нравствените ценности, както и за спецификата на взаимоучителната метода и ролята ѝ за личностно развитие в контекста на общността.
7. Отредено е място за представяне ролята на храмовете Рилски манастир, „Успение на Пресвета Богородица“ в Бараково с дадени снимки, философска интерпретация на исторически сведения, архитектура, художествена украса и споделеното за написани разкази лично от Мирела Кючукова по действителни случаи с моменти от живота на Бараковската енория.

## **II. Подпомагане образованието и обучението на възрастните в рамките на андрагогиката:**

1. Правилно определяне ролята на андрагогическото обучение относно обществената нужда от непрекъснато подобряващи се кадри за осигуряване на лично усъвършенстване, осмисляне на живота и промяна на житейски парадигми в новия свят.
2. Компетентно се представя образованието на възрастните в рамките на философията и религията в идеите на Сократ, Платон, Аристотел и други изследователи през вековете до наши дни. Специално се отрежда място на представянето на научното направление в андрагогиката от Майкъл Ноус, който разработва андрагогически модел на обучение. Оценени са и формулираните етапи на андрагогическия процес, както и постановките на Емилия Василева за дизайна на обучение на възрастните.
3. Правилно се определя от авторката андрагогиката като „наука за водене на възрастния човек“, а предметът „изразява закономерностите, организацията, реализацията на образованието, обучението и самообразованието на възрастните“.

4. Поставени са и важните въпроси за качествено преподаване, избор на подходящи педагогически системи и подходи, взимането предвид на физическите, психо-когнитивните и социалните промени, характерни за възрастните, тяхната мотивация.
5. Целесъобразно поставяне на акцент върху съобразяването с европейските и националните нормативни документи относно изясняване на важните понятия за формално, неформално, информално и самостоятелно учене; дефиниране на нуждите от образование и обучение на възрастните: да подобрят перспективите си за заетост; да се развиват лично или професионално; да придобиват умения, които могат да предпоставят критично мислене; очертава се пряката връзка с повишаване конкурентността на предприятията и европейските икономики.
6. Представяне на идеята за образованието като непрекъснат природен процес и като резултат, който обединява знания, умения, личностни качества, които позволяват на човека ефективно да се адаптира към променящата се среда; очертава се и ролята на прехода от придобиване на знания и умения от учениците и възрастните към самоосъзнаване и промяна на житейски парадигми.
7. Правилно определяне на бариерите в ученето на възрастните като технологични, психологични и социални; определен е ключ за тяхното преодоляване: социалната подкрепа от образователните институции, семейството и общността; в схематичен и табличен вариант много точно са представени съответните категории и подкатегории на бариерите и тяхното описание; заслужават внимание и очертаните предизвикателства пред възрастните учещи и тяхното преодоляване чрез знания, опит, критично мислене и саморефлексия.
8. Извеждане на постановка, че „в това образователно поле възрастният обучаем може да преодолее напрежението от професионалния и социален свят, да преосмисли основни мирогледни постановки и да формира нови, носещи смисъл конструкции на своя живот; това води и до реална възможност за развитие на обществото“; очертава се и ролята на доброволчеството в подкрепа на възрастните.
9. Разкриване възможностите на изкуствения интелект в образованието, включително на възрастните; очаква се изкуственият интелект да се използва за организация на образователния процес, облекчаване на административните задължения на педагозите; прилагане на индивидуален подход; насърчаване на ученето чрез преживяване; повишаване на мотивацията; задържане на вниманието; разширяване на възможностите за отчитане спецификите на възрастните; използване на личния им опит и възможността сами да ръководят обучението си; определяне на вътрешните бариери за използване на изкуствения интелект от учащите се възрастни — свързани са с нагласите и представите им за същността на технологията и нейното използване, а външните бариери са предопределени от техническата осигуреност, подготовката за работа с технологии и организацията на обучението.
10. Посочени са примери за използване на платформи за обучение чрез изкуствения интелект – при планиране на учебното съдържание, създаване на нови ефективни учебни среди, осъществяване на диференцирано обучение, генерирането на интересни по форма и съдържание работни задачи, насочени към мисленето, сътрудничеството и емоциите.
11. Поставяне на акцент върху интерактивното обучение на възрастните; определяне на възможностите му за учене чрез личния опит и преживявания; посочени са някои от подходящите интерактивни методи на обучение.

### **III. Разкриване на ролята, същността и усъвършенстването на религиозното образование в контекста на новите реалности:**

1. Акцентиране върху актуалната тенденция в българското образование за въвеждане на учебния предмет „Добродетели и религия“, трансформиране на свободноизбираемата дисциплина по религия в задължително избираема или задължителна, предвид целесъобразността от задълбочаване на възпитателната функция на обучението.
2. Проследяване на дискурса за религиозно образование в съвременното училище; изясняване ролята на религиозното образование за формиране на миросгледа на учениците и възрастните учащи; ролята на учебната среда, на информационните технологии; доказване на връзката между православния дискурс и формирането на миросгледните представи на учениците в началния етап на обучение.
3. Направен е правдоподобен сравнителен анализ на настоящите и предходните учебни помагала по Религия-Православие в българското училище; конструиран и апробиран е миросгледен модел на религиозно образование на основата на проведен контент-анализ на учебното съдържание на настоящите учебници по Религия – Православие за трети клас.
4. Прави се успешен опит за синтезиране на обучението по Религия-Православие и използване на виртуалната реалност в държавното училище; дават се примери за съчетаване на религия, технология и ежедневие, с акцент върху бъдещата устойчивост на подрастващия човек в новите реалности.
5. Отрежда се място на същността и ролята на детските православни лагери с определяне на целите им за отдых, общуване, игри, придобиване на знания, възпитание, практикум за обучение по религия, модел на общуване, катехизация; определени са основни принципи на провеждане на лагера, планиране на лагерните смени, лагерни модели и тяхното съчетание, методи на работа с децата.
6. Проследява се изучаването на религия с очертаването на основните аспекти на приложението на виртуалната реалност, тяхното комбиниране относно създаването на ценен съвременен инструмент за преподаване и учене, приложимо в обучението по Религия-Православие; дадени са 15 ценни продукта за реализиране на идеите, представени в линкове и таблици.
7. Определени са дигиталните инструменти в обучението по Религия-Православие с ясна категоричност от авторката: образователни платформи и системи за управление на обучението; мултимедийни ресурси; интерактивни презентации и електронни уроци, виртуални и добавени реалности, образователни приложения и мобилни технологии, онлайн библиотеки и ресурси, социални мрежи и комуникационни платформи.
8. Налице са иновативни съждения за прилагането на проектно базираното обучение, интердисциплинарните уроци, STEM и STREAM – подходите, в които се включва връзката между науката, технологиите, религията, инженерството, изкуствата и математиката.
9. Дават се примери за разработка на общински проекти и тяхната роля за образованието и обучението на възрастни от уязвими групи, включително роми; описва се конкретен пример за ползите от такива проекти в община Благоевград; много интересно е сравнителното изследване за образоването на ромите в редица страни – Молдова, Босна и Херцеговина, Гърция, Унгария, Нидерландия, Полша, Словакия, Украйна.
10. Специално внимание заслужава представяне ролята на иновативните училища; описани са същността, съдържанието, използваните подходи и методи и тяхната ефективност в образователния процес.
11. Предложени са идеи за усъвършенстване на религиозното образование, като се акцентира на неговата миросгледна роля; откроява се съчетанието на религиозното обучение и дигиталните технологии.

## **В. Препоръки:**

1. Целесъобразно е и за в бъдеще гл. ас. д-р Мирела Кючукова да продължи изследователската си дейност по Философия на образованието, като насочи вниманието си към неизследваните достатъчно философски проблеми, понятия и мястото им в образованието, обучението и възпитанието на учениците и възрастните.
2. Да обогати изследователската си дейност относно актуалните и противоречиви в нашето съвремие въпроси за мястото, съдържанието и формата на религиозното образование в държавните училища и училищата към църковните енории; за използването на изкуствения интелект в образованието на учениците и възрастните.
3. Да разшири изследванията си за ролята и ефективността на андрагогическия подход и разработи свой собствен ефективен модел за приложението му във висшите училища.

## **Г. Заключение:**

На основата на ясно откритите значими приноси моменти в научноизследователската и педагогическата дейност на гл. ас. д-р Мирела Кючукова и проявените от нея компетентности за теоретичен анализ и синтез, оригинални изследователски търсения, богати качествени и количествени анализи чрез подходящи теоретични и статистически методи, целесъобразни практически решения, актуална интерпретация на изследваните процеси и явления, както и поради утвърдените ѝ изяви при работа със студентите и в цялостния живот на Факултета по педагогика, също в общински и национален мащаб -- давам с убеденост положителна оценка на гл. ас. д-р Мирела Кючукова за заемане на академичната длъжност „доцент“ и призовавам към това и уважаемите членове на научното жури.

Дата: 10. 07. 2025 г.

Благоевград

Член на научно жури:

Проф. д.п.н. Добринка Тодорина

**OPINION**

**by Prof. Dr. Dobrinka Todorina, member of the scientific jury**

**in a competition for the academic position of "associate professor"**

**by Senior Assistant Professor Dr. Mirela Kyuchukova in the Professional Direction**

**1.2. Pedagogy (Philosophy of Education),**

**announced by the Faculty of Pedagogy, Department of Social Pedagogy at the State University of Sofia**

**A. Summary data on the scientific production and activity of the candidate:**

Senior Assistant Professor Dr. Mirela Kyuchukova has presented a list of her publications on the implemented scientific research and pedagogical activity, as follows: 1 independent monograph; 1 more monograph in project, which is to be reviewed and is presented in addition; 1 textbook in the school network -- in co-authorship; 1 publication to articles and reports published in scientific publications, referenced and indexed in world-renowned databases with scientific information; 17 articles and reports published in non-refereed journals with scientific review or published in peer-reviewed collective volumes, of which 10 are independent. Of all the articles, 6 are in English and have been published in prestigious publications. In addition, 18 participations in conferences with published abstracts are presented in Kyuchukova's biography. 1 participation in a national scientific conference is also indicated. The publications are presented correctly and accurately. They are in accordance with the minimum national requirements for applying for a competition for the academic position of "associate professor".

The candidate for associate professor has participated in 2 scientific projects: 1. Member of the team of the project "Investigation of possibilities for building a methodological toolkit for the application of modern educational and information technologies in teaching", funded by the Scientific Research Fund; 2. Member of the COST team, CA23120 - Religious Identity, Bullying and Wellbeing at School: A Transnational Collaboration (ORBIT). Currently, participation in 3 more projects continues, including international ones. 13 publications by authors citing Dr. Mirela Kyuchukova have been presented. She is a member of the Union of Scientists - Blagoevgrad branch. She holds a Certificate of Reviewer certificate. She is the Chairman of the Association for Charitable and Educational Initiatives.

Mirela Kyuchukova has completed several educational bachelor's and master's programs at Sofia University "Kl. Ohridski" and South-Western University "Neofit Rilski". Her Master's degree at the South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, in the Faculty of Pedagogy, Department of "Social Pedagogy" is in Direction 1.2. Pedagogy (Philosophy of Education).

Senior Assistant Professor Dr. Mirela Kyuchukova leads the following lecture courses: Intercultural Interaction and Religions, Pedagogical Interaction in a Multicultural Environment, Andragogy and Exercises in Philosophy of Education, Methods and Methodology of Pedagogical Research, Philosophy of Intercultural Education, Juvenology, Socio-pedagogical Prevention of Addictive Behavior. Her courses and exercises emphasize the philosophical views and aspects in the works of prominent authors in our country and abroad.

Kyuchukova's participation in beneficial socio-pedagogical and scientific activities for the South-West University, the Blagoevgrad community and on a national scale is impressive: Teacher of Religion; Head of the Orthodox Information Center; Specialist at the Preventive Information Center at the Municipal Council on Narcotic Substances in Blagoevgrad; Head of the Food Sector (Deputy Manager, Kaufland

Bulgaria); Regional Manager for Southwestern Bulgaria; Chemist at the Bulgarian Academy of Sciences in "Isolation and Analysis of Biologically Active Substances from Medicinal Plants".

With her rich social activities, including organizing free meals for over 200 poor people in the city, she was deservedly awarded the title of "Woman of the Year" in Blagoevgrad, which is a source of pride for the Southwestern University and the Faculty of Pedagogy. She also received other well-deserved awards.

Dr. Kyuchukova has very good language, communication, organizational and management, professional and digital skills. She is fluent in English and Russian, which she successfully uses when analyzing literary sources and contacts with colleagues from other countries.

The dissertation work of Senior Assistant Professor Dr. Mirela Kyuchukova is on the topic "Orthodox Discourse in the Curriculum of Religion in Primary School - Worldview Projections", which was developed in the field of higher education Pedagogical Sciences, in Professional Direction 1.2. Pedagogy (Philosophy of Education). The scientific supervisor is Assoc. Prof. Dr. Veska Gyuvyska.

Kyuchukova is the supervisor of 6 graduates, including those from abroad, and has written 7 reviews of theses.

## **B. Evaluation of the scientific and practical results and contributions of the creative production submitted for participation in the competition**

The scientific contributions in the publications submitted for participation in this competition are of a theoretical and practical-applied nature. They correspond in terms of the issues of the announced competition in the indicated professional field and doctoral program. What the contributions have in common is the established connection and continuity between old and new knowledge, between theoretical analyses and practical solutions, the presence of relevance of the ideas, their correct interpretation in philosophical terms and contemporary applicability. This is achieved thanks to the excellent theoretical preparation of the author and her rich practical experience. There is the study of new approaches, theories, methodologies, principles, methods and forms of educational activity in our country and abroad, the derivation of evidentiary material based on the competent application of appropriate research methods, statistical data processing, extensive quantitative and qualitative analysis of the results obtained in proving the presented hypotheses, goals and objectives of the study.

On the basis of the analyzed creative production of Senior Asst. Dr. Mirela Kyuchukova, important theoretical and practical contributions can be outlined. The author has tried to reliably identify the most important, in her opinion, contributing moments, which I accept. In my opinion, it is appropriate to construct them into three main groups and corresponding subgroups, in connection with the three main scientific areas studied by the author: Philosophy of Education; Andragogy; Religious Education. Between them, a relationship, mutual penetration and interdependence have been achieved, according to their premise, but I will still try to present them differentiated and in more detail.

In my opinion, the main contributions within the research and creative production of Senior Asst. Dr. Mirela Kyuchukova refer to:

### **I. Enrichment of the theoretical foundations of Philosophy of Education:**

1. Application of a philosophical approach in the study of social, pedagogical and psychological problems and phenomena within the framework of education, andragogy and religious education and upbringing.



2. Clarification of the concept of "worldview" as a philosophical category; the theoretical framework for understanding the concept of "worldview" as a current postmodern term is marked; study of contemporary theories on the role of worldview; distinction of different types of worldview and their projections in education; philosophical and worldview thinking of students; accurate and clear presentation of the structure of the worldview, which includes cognitive, emotional and volitional components.
3. Determination of the parallel existence of elements from the three different eras: pre-modern, modern and postmodern - it is emphasized that each of them is the bearer of a different value system and worldview.
4. Presentation of the correspondence between worldviews within the framework of a philosophical, scientific and life worldview.
5. Clarification of the role of suggestology, suggestopedia and relaxopedia in the educational process through the design of training, with an emphasis on the role of emotions and the positive experience of the trainees by studying the productions of Georgi Lozanov and Israel Schwartz.
6. The role of the personality for national self-consciousness and education is presented by analyzing the ideas of Paisii Hilendarski; the model of Neofit Rilski for social education in the New Bulgarian school, based on Orthodox Christianity, is described, which is consistent with the contemporary trends of the time; it is applied to the needs of the Bulgarian people in the changing cultural-historical and economic environment; important requirements for conducting the training process are also presented; emphasis is placed on moral values, as well as the specificity of the mutual teaching method and its role for personal development in the context of the community.
7. A place has been allocated for presenting the role of the temples of Rila Monastery, "Assumption of the Blessed Virgin Mary" in Barakovo with given photos, philosophical interpretation of historical information, architecture, artistic decoration and the shared stories written personally by Mirela Kyuchukova based on real cases with moments from the life of the Barakovo parish.

## **II. Supporting adult education and training within andragogy:**

1. Correctly defining the role of andragogy training regarding the public need for continuously improving personnel to ensure personal improvement, making sense of life and changing life paradigms in the new world.
2. Competently presenting adult education within the framework of philosophy and religion in the ideas of Socrates, Plato, Aristotle and other researchers throughout the centuries to the present day. Special attention is paid to the presentation of the scientific direction in andragogy by Michael Knows, who developed an andragogy training model. The formulated stages of the andragogy process are also evaluated, as well as Emilia Vasileva's statements on the design of adult training.
3. The author correctly defines andragogy as "the science of leading the elderly", and the subject "expresses the regularities, organization, implementation of education, training and self-education of adults".
4. The important issues of quality teaching, selection of appropriate pedagogical systems and approaches, taking into account the physical, psycho-cognitive and social changes characteristic of adults, their motivation are also raised.
5. Appropriate emphasis on compliance with European and national regulatory documents regarding clarification of the important concepts of formal, non-formal, informal and independent learning; defining the needs of adult education and training: to improve their employment prospects; to develop personally or

professionally; to acquire skills that can presuppose critical thinking; the direct connection with increasing the competitiveness of enterprises and European economies is outlined.

6. Presentation of the idea of education as a continuous natural process and as a result that unites knowledge, skills, personal qualities that allow a person to effectively adapt to the changing environment; the role of the transition from the acquisition of knowledge and skills by students and adults to self-awareness and a change in life paradigms is also outlined.

7. Correctly defining the barriers in adult learning as technological, psychological and social; a key to overcoming them is determined: social support from educational institutions, family and community; the relevant categories and subcategories of the barriers and their description are very accurately presented in a schematic and tabular version; the outlined challenges facing adult learners and their overcoming through knowledge, experience, critical thinking and self-reflection also deserve attention.

8. Deriving a statement that "in this educational field, the adult learner can overcome the tension of the professional and social world, rethink basic worldviews and form new, meaningful constructions of his life; this also leads to a real opportunity for the development of society"; the role of volunteering in supporting adults is also outlined.

9. Revealing the possibilities of artificial intelligence in education, including for adults; it is expected that artificial intelligence will be used to organize the educational process, alleviate the administrative duties of educators; implement an individual approach; promote learning through experience; increase motivation; retain attention; expand the possibilities for taking into account the specifics of adults; use of their personal experience and the ability to self-manage their learning; determine the internal barriers to the use of artificial intelligence by adult learners - they are related to their attitudes and ideas about the essence of technology and its use, and the external barriers are predetermined by technical provision, preparation for working with technologies and the organization of training.

10. Examples of the use of artificial intelligence training platforms are given - in planning the learning content, creating new effective learning environments, implementing differentiated training, generating interesting work tasks in form and content, aimed at thinking, cooperation and emotions.

11. Emphasis on interactive adult learning; identifying opportunities for learning through personal experience; some of the appropriate interactive learning methods are indicated.

### **III. Revealing the role, essence and improvement of religious education in the context of new realities:**

1. Emphasis on the current trend in Bulgarian education to introduce the subject "Virtues and Religion", transforming the freely elective discipline of religion into a mandatory elective or compulsory one, given the expediency of deepening the educational function of education.

2. Tracking the discourse on religious education in modern schools;

clarifying the role of religious education in forming the worldview of students and adult learners; the role of the learning environment, of information technologies; proving the connection between the Orthodox discourse and the formation of the worldview of students at the initial stage of education.

3. A plausible comparative analysis of the current and previous textbooks on Religion-Orthodoxy in Bulgarian schools has been made; a worldview model of religious education has been constructed and tested on the basis of a content analysis of the educational content of the current Religion - Orthodoxy textbooks for the third grade.

4. A successful attempt is made to synthesize the teaching of Religion - Orthodoxy and the use of virtual reality in the public school; examples are given for

combining religion, technology and everyday life, with an emphasis on the future sustainability of the adolescent in the new realities.

5. A place is given to the essence and role of children's Orthodox camps with the definition of their goals for recreation, communication, games, acquisition of knowledge, upbringing, practicum for religious education, a model of communication, catechization;

basic principles of conducting the camp, planning of camp shifts, camp models and their combination, methods of working with children are determined.

6. The study of religion is followed by outlining the main aspects of the application of virtual reality, their combination regarding the creation of a valuable modern teaching and learning tool applicable in the teaching of Religion-Orthodoxy; 15 valuable products are given for the implementation of the ideas, presented in links and tables.

7. The digital tools in the teaching of Religion-Orthodoxy are defined with clear categoricity by the author: educational platforms and learning management systems; multimedia resources; interactive presentations and electronic lessons, virtual and augmented realities, educational applications and mobile technologies, online libraries and resources, social networks and communication platforms.

8. There are innovative judgments on the application of project-based learning, interdisciplinary lessons, STEM and STREAM - approaches that include the connection between science, technology, religion, engineering, arts and mathematics.

9. Examples of the development of municipal projects and their role in the education and training of adults from vulnerable groups, including Roma, are given; a specific example of the benefits of such projects in the municipality of Blagoevgrad is described; the comparative study of the education of Roma in a number of countries is very interesting - Moldova, Bosnia and Herzegovina, Greece, Hungary, the Netherlands, Poland, Slovakia, Ukraine.

10. The role of innovative schools deserves special attention; the essence, content, approaches and methods used and their effectiveness in the educational process are described.

11. Ideas are proposed for improving religious education, emphasizing its worldview role; the combination of religious education and digital technologies is highlighted.

### **C. Recommendations:**

1. It is appropriate for the senior asst. dr. Mirela Kyuchukova to continue her research activities in Philosophy of Education in the future, by focusing her attention on the insufficiently researched philosophical problems, concepts and their place in the education, training and upbringing of students and adults.

2. To enrich her research activities on the current and controversial issues in our time about the place, content and form of religious education in state schools and schools at church parishes; on the use of artificial intelligence in the education of students and adults.

3. To expand her research on the role and effectiveness of the andragogic approach and develop her own effective model for its application in higher education.

## **D. Conclusion:**

Based on the clearly identified significant contributions in the research and pedagogical activities of senior asst. Dr. Mirela Kyuchukova and her demonstrated competencies for theoretical analysis and synthesis, original research searches, rich qualitative and quantitative analyses through appropriate theoretical and statistical methods, expedient practical solutions, up-to-date interpretation of the studied processes and phenomena, as well as due to her established appearances in working with students and in the overall life of the Faculty of Pedagogy, also on a municipal and national scale -- I give with conviction a positive assessment to Senior Assistant Professor Dr. Mirela Kyuchukova for holding the academic position of "associate professor" and I call on the esteemed members of the scientific jury to do the same.

Date: 10. 07. 2025

Blagoevgrad

Member of the scientific jury:

Prof. Dr. Dobrinka Todorina